

DTCF TAD 1965 C. III S. 4-5 Ankara 1967

INANNA'NIN CEHENNEME İNİŞİ EFSANESİ

Prof. Dr. Füzûzan KINAL

Eski Mezopotamya medeniyetinin edebiyat alanındaki başarılarını gösteren bir çok efsaneler, kasideler vardır. Gerçi bunların hepsi dinî (liturgique) mahiyette eserlerdir, fakat eski devirlerde sanatın her kolu gibi, edebiyat da dinin emrinde çalışmaktan kendini kurtaramamıştı. Bu dinî edebiyatın büyük bir kısmı Sumerler tarafından yaratılmıştır. Bu eserler unumiyetle nazım halinde yazıldığından, bütün kavimlerin tarihinde olduğu gibi, Sumerlerde de yazısız devirlerde tanrıların veya tanrısal kahramanların maceralarını anlatan bu şiirlerin veya şarkıların ezberlenerek bir müzik aletinin refakatinde okunduğu tahmin edilebilir. Sumerler bu manzum eserlere "BALBAL" diyorlardı.

Sumerlerin edebiyat alanındaki başarılarını göstermek için, burada Sumerlerin aşk ve harb tanrıçası "Inanna'nın yeraltı dünyasına inişi" mitosu ele alınacaktır. Dünyanın başka ilim dillerine tercüme edilen ve Sumer muhayyalesinin zenginliğini ortaya koyan bu mitosun evvela akkadece nüshası neşredildiğinden, bu efsane daha çok "İştarın cehenneme inişi" ismi ile tanınmıştır¹. Sumerce nüshanın derlenmesinin ise uzun bir hikâyesi vardır:

Efsanenin Sumerce Nüshasının Derlenmesi

Sumer liturjik edebiyatının şaheserlerinden biri olan "Inanna'nın cehenneme inişi" mitosuna ait sumerce tablet parçaları muhtelif şehir kazılarında bulunmuş ve bu parçalardan her biri dünyanın bir tarafındaki bir müzeye konulmuştu. Bu parçaların aynı mitosa aidiyetinin anlaşılması ve toplanarak yeniden kurulması senelerce süren uzun ve yorucu çalışmalarla kabil olmuştur.

¹ Inanna'nın cehenneme inişi efsanesinin akkadece nüshası 8 tablet halinde ele geçmiş ve Jensen tarafından KB (Keilschriftliche Bibliothek) VI, 1 de ve Ebeling, KAR I, Nr: 1 de yayınlanmıştır. Bunlardan 7 tablet aynı nüshaya aittir, 8 inci metnin ise bir çok eksikleri olduğu sumerce nüshadan anlaşılmuştur.

Efsanenin Sumerce nüshası üzerindeki ilk çalışmalar, Arno Poebel'in 1914 de Filadelfia Üniversite müzesindeki tablet parçalarını neşri ile başlar². Aynı sene içinde Stephan Langdon da İstanbul Müzesindeki Nippur koleksiyonu arasında bu mitosla ilgili iki parçayı neşretmişti³. Bu tabletlerden bir tanesi dört sütunluk büyük bir tabletin alt yarısını gösteriyordu. On sene sonra A. Genouillac'ın «Textes religieux sumeriens» (1924) arasında bulunan mitosa ait paralel metinlere Eduard Chiera işaret etmiş ve bu arada Pennsylvania Üniversite müzesinde yeni bulunduğu üç metni de ilâve etmişti⁴. Daha sonra E. Chiera, vaktile Langdon'un İstanbul müzesinde bulmuş olduğu dört sütunluk büyük tabletin üst yarısını Filadelfia tabletleri arasında buldu. Böylece mitosun sumerce nüshası kısmen tam bir hale gelmişti. Bunun üzerine Amerikalı S.N. Kramer 1937 senesinde İstanbul müzesinde çalışırken mitosun sumerce nüshasına ait üç yeni parça daha keşfetti ve bunlarla birlikte efsaneyi bir bütün haline neşretmeğe muvaffak oldu⁵.

Fakat bu sırada S.N. Kramer mitosa ait beş yeni parça daha bulmuştu. Bu suretle mitosun sumerce nüshasını bir bütün halinde 1942 senesinde Proceedings of the American Philosophical Society 85 s. 293 de tekrardan neşrederek eserin transkripsiyonunu ve İngilizce tercümesini yaptı.

Daha sonra Kramer'in bu tercümesini Alman sumerologu Adam Falkenstein satır satır eleştirerek Almanca bir tercümesini yaptı⁶. Witzel ise her iki tercümeyi karşılaştırarak efsanenin Almanca yeni bir tercümesini verdi⁷. Daha sonra Falkenstein 1951 senesinde aktedilen III. Assyriologlar Kongresine sunduğu tanrı Dumuzi hakkındaki tebliğ münasebetiyle tekrar bu mitosla temas etti⁸.

Fakat Kramer Yale Üniversitesi koleksiyonları arasında aynı sumerce nüshaya ait 92 satırlık yeni bir parça daha bulmuştu. Bunun üzerine, "Inanna's Decent to the Nether World" ismi ile evvela JCS IV (1951) s. 1-17 ve V s. 1-20 de sumerce nüshasının 364 mısralık bir metnin tam ve nihai bir tercümesini vermeğe muvaffak

2 S. N. Kramer, History begins at Sumer, s. 167 - 169

3 RA XXXIV, 93 n.d.

4 Chieranın evrakı metrukesine dayanarak Kramer JAOS 54 s. 407

5 RA 34 (1937) s. 93-134.

6 AfO XIV (1941/44) s. 113-138.

7 M. Witzel, Orientalia XIV 2 (1945) s. 24-69.

8 Comptes Rendu de la troisième rencontre assyriologique internationale (Leiden 1954) s. 41-65.

oldu. Biz burada bu muhtelif tercümelemleri karşılaştırarak Türk okuyucular için efsanenin Türkçe bir tercümesini vereceğiz.

Efsanenin konusu

Inanna'nın yeraltı dünyasına inişi efsanesi, tanrıçanın yeraltına inmeğe karar vermesiyle başlamakta ve memleketin muhtelif şehirlerindeki mabedlerini terkettiği belirtilmektedir. Yeraltı dünyasının hakimesi Ereşkigal, Inanna'nın ablası olduğu için, tanrıça bu kararını ablasına bildiriyor ve kendisine yardım etmesini rica ediyor. Fakat ablası Inanna'nın ilâhi kudretlerini sembolize eden ziynet eşyalarını vermek şartıyla bu işe razı oluyor. Inanna bu müsaadeyi aldıktan sonra, çıkacağı seyahat için hazırlanıyor, bütün takılarını takıyor, merasim elbisesini giyiyor. Sonra vezirini çağırarak, şayet üç gün içinde dönmezse, olayı gökteki büyüklere, yani babası Ay tanrısı Nannar ile yeryüzü tanrısı Enlile haber vermesini, onlar alakadar olmazlarsa, ozaman sular ve okyanuslar ve akıl ve hikmet tanrısı Enki (Ea)ye baş vurmamasını, onun kendisini yer altından kurtarmak için "Hayat suyunu" ve "Hayat ekmeğini" muhakkak vereceğini tenbih ediyor ve yola çıkıyor.

Cehennem kapısına vardığı zaman, kendisine dönüşü olmayan bu memlekete niçin geldiğini soran Cehennem kapıcı başısına Inanna, ablasının ölen kocasının defin merasiminde bulunmak istediğini, ona ölü kurbanı yapacağını söylüyor ve böylece içeri girmeğe muvaffak oluyor. Fakat Cehennem'in yedi kapısından geçerken ilâhi kudretlerinin sembolleri olan takılarından her biri elinden alınarak tanrıça, çok defa kabartma ve heykellerinde görüldüğü şekilde, çırıl çplak bırakılıyor. Buna itiraz etmek isteyen Inanna'ya "Yeraltı dünyası kanunlarının değişmez" olduğu ihtar ediliyor. Yeraltı dünyasının yedi hakimi olan Annunaki'ler tanrıçayı hemen bir ceset haline sokarak bir çiviye asıyorlar.

Aradan üç gün geçiyor, hanımın dönmediğini gören Inanna'nın veziri Ninşubur, aldığı talimat gereğince, derhal harekete geçiyor: Evvela Nippurdaki Enlil'in mabedine koşuyor, fakat Enlilden de, Ur şehrindeki Ay tanrısı Nannardan da red cevabı alıyor, bunun üzerine tanrı Enki'nin oturduğu Eridu şehrine gidiyor, ricasını ona da tekrar ediyor. Inanna'yı çok seven ve onun her arzusunu yerine getiren Sular ve okyanuslar tanrısı Enki derhal iki adamına "Hayat suyunu" ve "Hayat ekmeğini" vererek Yeraltı dünyasına gönderiyor ve onlara

bazı talimat veriyor. Metnin bu kısmı kırık olduğundan, talimatın mahiyetini öğrenemiyoruz, fakat mevcut satırlarda İnanna'nın tekrardan dirilerek yeryüzüne çıktığı anlaşılıyor.

Ancak, Annunakiler Yeraltı dünyasının kanunları gereğince, İnanna'nın iadesine karşılık bir bedel istemektedirler. Bu yüzden İnanna'nın refakatine "Galla Demonları" denilen zebanileri veriyorlar. Metinde bu merhametsiz zebanilerin yemek yemedikleri, su içmedikleri, fakat adamın kucagından karısını, anasının göğsünden çocuğunu aldıkları belirtiliyor.

Bu suretle İnanna, Galla Demonları ile birlikte yeryüzüne dönünce, evvela kendisini beklemekte olan veziri Nişuburla karşılaşıyor. Hanımının ayaklarına kapanan veziri, Galla demonları İnanna'nın bedeli olarak alıp götürmek istiyorlar, fakat İnanna sadık adamını müdafaa ediyor. Bunun üzerine kabile Umma şehrine geliyor. Bu şehrin tanrısı Şara da İnanna'nın maiyetine mensup olduğu için, o da derhal hanımının ayaklarına kapanıyor, İnanna aynı suretle onu da Demonların elinden kurtarıyor. Sonra Badtibira şehri tanrısı Emuşkalamma için de aynı hal vukubuluyor. Nihayet hep birlikte Kullab şehrine varıyorlar. Burası İnanna'nın kocası çoban tanrı Dumuzi'nin kült merkezidir. Nitekim mitosta Dumuzinin güzel bir merasim elbisesi ile tahtında oturduğu belirtiliyor. Galla demonları İnanna'nın bedeli olarak onu alıp götürmek istiyorlar. Hayrete döğer ki, İnanna sevgili kocasını müdafaa etmiyor, bilakis ona "ölü gözlerle" bakıp: "Alın onu götürün!" diyor.

Bunun üzerine Dumuzi şaşırıyor ve ölüm korkusu ile yüzü yem yeşil oluyor. İnanna'nın kendisine yaptığı bu haksızlığı, aynı zamanda kayın biraderi olan Güneş ve Adalet tanrısı UTUya şikâyetinde bulunuyor. Münacaatında ellerini ve ayaklarını hemen bir yılanı veya bir gazala çevirmesi için yalvarıyor, böylece Demonlardan kaçabileceğini, onların kendisini yakalayamayacaklarını zannediyor. Fakat tabii yalvanıyor ve yeraltı dünyasına götürülüyor.

Mitosun Türkçe Metni

- 1- O yukarıdaki Büyükten aşağıdaki Büyüğe gitmeyi kafasına koydu
- 2- Tanrıca yukarıdaki Büyükten aşağıdaki Büyüğe gitmeyi kafasına koydu

- 3- İnanna yukarıdaki Büyükten aşağıdaki Büyüğe gitmeyi kafasına koydu
- 4- Hakimem göğü terketti, yeryüzünü terketti, cehenneme gitmek için
- 5- İnanna göğü terketti, yeryüzünü terketti, cehenneme gitmek için.
- 6- Saltanatı terketti, hakimeliği terketti, cehenneme inmek için.
- 7- Uruk'ta Eannayı terketti, cehenneme inmek için,
- 8- Badtibirada Emuşkalamama'yı terketti, cehenneme inmek için,
- 9- Ur'da Edilmura'yı terketti, cehenneme inmek için
- 10- Adab'ta Eşarra'yı terketti, cehenneme inmek için,
- 11- Nippur'da Ebaradurgarra'yı terketti, cehenneme inmek için,
- 12- Kiş'te Gursagalammama'yı terketti, cehenneme inmek için,
- 13- Agade'de Eulmaşı terketti, cehenneme inmek için.
- 14- O yedi Parsunun hepsini aldı
- 15- Parsuları topladı, avucuna koydu.
- 16- Parsuları.....koydu.
- 17- Şugurrayı, ovaların tacını başına koydu
- 18- Kaküllerini alınlıkla bağladı
- 19- Lapislazuliden (ilahi) bumerangları aldı
- 20- Küçük lapislazuli boncuklarından bir kolyeyi boynuna taktı
- 21- Çifte NUNUZ taşlarını göğsüne taktı
- 22- Altın bir bileziği bileğine geçirdi.
- 23- İnsanları cezbeden broşunu sarkıttı
- 24- Merasim elbisesi Pala ile vücudunu örttü
- 25- Gözlerine erkeği çekici sürmeyi çekti.
- 26- İnanna cehenneme gitti
- 27- Veziri Nişubur yanında gidiyordu
- 28- Kutsal İnanna Nişubura dedi:
- 29- Benim sadık dayanağım
- 30- Benim iyi sözlü vezirim
- 31- Benim doğru sözlü hizmetkârım,
- 32- Şimdi ben cehenneme iniyorum
- 33- Ben cehenneme gittiğim zaman
- 34- Herkesi topla,
- 35- Guenna evinde benim için bir yas düzenle.
- 36- Tanrılar evine benim için arka arkaya git!
- 37- Gözlerin benim için ağlasın, ağzın benim için yırtılsın!
- 38- İnsanların [Dön]mediği yerde benim için senin büyükin cefa çeksin!

- 39- Hiçbir şeyin yokmuş gibi benim için bir tek elbise giyin.
 40- Evvela Ekura, Enlil'in mabedine git.
 41- Ekura, Enlinin mabedine girince,
 42- Kutsal Enlil'in huzurunda (şöyle) ağla:
 43- Ey Enlil, senin kızın cehennemde öldürülmemeli,
 44- Senin güzel pırlantan yeraltı dünyasının tozlarıyla örtülmemeli.
 45- Senin güzel lapislazulin taş işçisinin taşları ile kırılmamalı.
 46- Senin güzel abanozun kerestelerle (birlikte) kesilmemeli
 47- Kutsal İnanna cehennemde öldürülmemeli".
 48- Eğer Enlil bu işte sana yardım etmezse, Ura git,
 49- Urda memleketin mutluluk evinde
 50- Nanna'nın mabedi Eginugale girince,
 51- Kutsal Nanna'nın önünde (şöyle) ağla:
 52- "Ey Nanna kızın cehennemde öldürülmemeli
 53- Senin kıymetli pırlantan yeraltı dünyasının tozlarıyla örtülmemeli
 54- Senin güzel Lapislazulin taş işçisinin taşları ile kırılmamalı
 55- Senin güzel abanozun kerestelerle (birlikte) kesilmemeli
 56- Kutsal İnanna cehennemde öldürülmemeli."
 57- Eğer Nanna bu meselede sana yardım etmezse, Eridu'ya git!
 58- Eriduda Enki'nin mabedine girince,
 59- Kutsal Enki'nin önünde (şöyle) ağla:
 60- "Ey Enki, kızın cehennemde öldürülmemeli.
 61- Senin kıymetli pırlantan yeraltı dünyasının tozlarıyla örtülmemeli,
 62- Senin güzel Lapislazulin taş işçisinin taşlarıyla kırılmamalı,
 63- Senin güzel abanozun kerestelerle (birlikte) kesilmemeli
 64- Kutsal İnanna cehennemde öldürülmemeli".
 65- Ey Enki, Beyim, kulağını ver,
 66- Sen "Hayat ekmeğini" bilirsin, sen "Hayat suyunu" bilirsin".
 67- O, beni mutlaka hayata getirecektir!
 68- İnanna cehenneme gidiyordu
 69- Veziri Ninşubura dedi:
 70- "Git Ninşubur,
 71- Sana söylediğim sözleri ihmal etme!
 72- İnanna saraya, Lapislazuli dağına geldiği zaman,
 73- Cehennem kapısında "ölü kurbanı" yaptı.
 74- Yeraltı dünyasının sarayının önünde bağırmağa başladı:
 75- "Kapıyı aç kapıcı, kapıyı aç!
 76- Aç kapıyı Neti, aç kapıyı, yalnız ben girmek istiyorum".

- 77- Neti, cehennem kapıcı başısı
 78- Kutsal İnanna'ya cevap verdi:
 79- "Kimsin sen?"
 80- Ben, güneşin doğduğu yerden gelen İnannayım".
 81- Eğer sen güneşin doğduğu yerden gelen İnanna isen,
 82- Niçin dönüşü olmayan memlekete geldin?
 83- Gidenin dönmediği yola kalbin nasıl dayanır?
 84- Kutsal İnanna ona cevap verdi:
 85- "Benim ablam Ereşkigal için,
 86- Onun kocası Gurgalamu öldüğü için,
 87- Onun cenazesinde bulunmak için,
 88- Bir çok içki kurbanı yaptım onun için, gerçek bu!
 89- Neti, cehennem kapıcı başısı
 90- cevap verdi İnannaya:
 91- "Dur İnanna, Hanımuma haber vereyim,
 92- Hanımım Ereşkigale bunu bildireyim.
 93- Neti, cehennem kapıcı başısı
 94- Hanımı Ereşkigalin yanına, eve girdi.
 95- "Hanımım, bir genç kız....

(96- 99 uncu satırlar kırıktır.)

- 100- Parsuları topladı, onları avucuna koydu
 101- Parsuları.....koydu.
 102- Şugurrayı, ovaların tacını başına koydu
 103- Kâküllerini alınlıkla bağladı
 104- Lapislazuliden (kutsal) bumerangları aldı.
 105- Küçük lapislazuli boncuklarından bir kolyeyi boynuna taktı.
 106- Çifte NUNUZ taşlarını gösüne taktı
 107- Altın bir bileziği bileğine geçirdi
 108- İnsanları cezbeden broşunu sarkıttı
 109- Merasim elbisesi Pala ile vücudunu örttü.
 110- Gözlerine "erkeği çekici" sürmesini çekti.
 111- Ozaman.....Ereşkigal
 112- Cevap verdi Netiye, kendi kapıcı başısına:
 113- Haydi Neti, cehennem kapıcı başısı,
 115-
 116- Cehennem yedi kapısının sürgüsünü ona açma!
 117- Ona yalnız cehennem önündeki Ganzir kapısını aç!
 118- O büyük kapıdan girince,

- 119-onun.....
 120- Neti, cehennemın kapıcı başısı
 121- Hanımın sözlerine dikkat etti.
 122- Cehennemın yedi kapısının sürgüsünü ona açmadı,
 123- Ona yalnız Ganzir kapısını açtı.
 124- Kutsal İnanna'ya dedi:
 125- "Haydi gir!"
 126- Birinci kapıdan girdiği zaman,
 127- Birisi Şugurrayı, ovaların tacını aldı.
 128- "Bu ne demek?"
 129- "Sus İnanna, cehennemın kanunları mükemmeldir!"
 130- İnanna, Yeraltı kanunlarına dil uzatma!
 131- İkinci kapıdan geçtiği zaman,
 132- Birisi lapislazuliden düz bantı aldı.
 133- "Bu ne demek oluyor?"
 134- Sus İnanna, cehennemın kanunları mükemmeldir.
 135- İnanna, cehennem kanunlarına dil uzatma!
 136- Üçüncü kapıdan geçtiği zaman.
 137- Birisi lapislazuli boncuklarından kolyesini boynundan aldı.
 138- "Bu ne demek?"
 139- Sus İnanna, cehennemın kanunları mükemmeldir.
 140- İnanna cehennem kanunlarına dil uzatma!
 141- Dördüncü kapıdan geçtiği zaman,
 142- Birisi NUNUZ taşlarını göğsünden aldı,
 143- Bu ne demek?
 144- Sus İnanna, cehennemın kanunları mükemmeldir.
 145- İnanna, cehennemın kanunlarına dil uzatma!
 146- Beşinci kapıdan geçtiği zaman,
 146- Bir-i altın bileziği kolundan aldı.
 147- Bu ne demek?
 148- Sus İnanna, cehennemın kanunları mükemmeldir.
 149- İnanna, cehennemın kanunlarına dil uzatma!
 150- Altıncı kapıdan geçtiği zaman,
 151- İnsanları davet eden broşunu birisi aldı.
 152- Bu ne demek?
 153- Sus İnanna, cehennemın kanunları mükemmeldir.
 154- İnanna cehennemın kanunlarına dil uzatma!
 155- Yedinci kapıdan geçtiği zaman,

- 156- Birisi Pala, merasim elbisesini aldı.
 157- Bu ne demek?
 158- Sus İnanna, cehennem kanunları mükemmeldir,
 159- İnanna, cehennem kanunlarına dil uzatma!
 8 satır kırık
 168- Vaktaki İnanna.....
 169- topladı, onun veziri Nişubur,
 170- Onun iyi sözlü veziri
 171- Onun doğru sözlü elçisi,
 172- Onun yüzünden insanları
 173- Guenna evinde onun için yas tutturdu.
 174- Onun için Tanrılar evine arka arkaya gitti.
 175- Onun için gözlerini ağlattı, ağzını onun için yırttı.
 176- İnsanların...mediği yerde onun büyük... onun için cefa çekti.
 177- Onun için hiç bir şeyi yokmuş gibi, bir tek elbise giydi.
 178- Ekura, Enlilin mabedine, ayağını ilk defa bastı.
 179- Ekura, Enlilin mabedine girdiği zaman,
 180- Enlilin huzurunda ağladı:
 181- Ey Enlil, kızın yeraltı dünyasında öldürülmemeli,
 182- Senin kıymetli pırlantan yeraltı dünyasının tozlarıyla örtülmemeli
 183- Senin güzel Lapislazulin taş içişimin taşlarıyla kırılmamalı
 184- Senin güzel abanozun kerestelerle birlikte kesilmemeli.
 185- Kutsal İnanna cehennemde öldürülmemeli.
 186- Tanrı Enlil Nişubura cevap verdi:
 187- Benim kızım büyük göğü, büyük yeri istedi.
 188- İnanna büyük göğü, büyük yeri istedi.
 189- Ben ona yeraltı kanunlarına uy dedim.
 190- O kimdir ki?
 191- Ey Enlil, bu işte sen bana yardım etmiyeceğin için, Ura gidiyorum.
 192- Memleketin mutluluk evi Ura gittiği zaman,
 193- E gişnugale, Nanna'nın evine girdi.
 194- Kutsal Nanna'nın önünde ağladı:
 195- Ey Nanna, Senin kızın cehennemde öldürülmemeli.
 196- Senin kıymetli pırlantan yeraltının tozlarıyla örtülmemeli.
 197- Senin güzel Lapislazulin taş içişimin taşlarıyla kırılmamalı

- 198- Senin abanozun kerestelerle birlikte kesilmemeli
 199- Kutsal İnanna cehennemde öldürülmemeli.
 200- Nanna Ninşubura cevap verdi:
 201- Benim kızım Büyük göğü istedi Büyük yeri istedi
 202- İnanna Büyük göğü, Büyük yeri istedi
 203- Ben ona yeraltı kanunlarına uy dedim.
 204- O kimdir ki?
 205- Ey Nanna, bu işte sen bana yardım etmiyorsun, ben Eriduya gidiyorum.
 206- Eriduda Enki'nin mabedine girince,
 207- Enki'nin önünde ağladı:
 208- Ey Tanrı Enki, kızın yeraltında öldürülmemeli,
 209- Senin kıymetli pırlantan cehennemini tozlarıyla örtülmemeli
 210- Senin güzel Lapislazulin taş işçisinin taşlarıyla kırılmamalı
 211- Senin abanozun kerestelerle birlikte kesilmemeli!
 212- Kutsal İnanna yeraltında öldürülmemeli
 213- Enki Ninşubura cevap verdi: Benim kızıma ne oldu? Üzüldüm.
 214- İnanna için ne istiyorsun, üzüldüm?
 215- Memleketler kraliçesi için ne istiyorsun üzüldüm.
 216- Göğün Hierodülü için ne istiyorsun ? üzüldüm.
 217- Tırnağından kiri çıkardı: Kugarru yaratıldı
 218- Penbe boyalı tırnağından kiri çıkardı: Kalaturra yaratıldı.
 219- Kurgarruya hayat ekmeğini verdi,
 220- Kalaturraya hayat suyunu verdi.
 221- Enki Kalaturra ile Kurgarruya dedi:
 (20 satır eksik)
 241- Onlar sana armağan olarak su verilerse, onu kabul etme!
 242- Onlar sana armağan olarak buğday verilerse, onu kabul etme!
 243- Onlara: "Bize çiviye asılmış cesedi ver " de!
 244- Biriniz hayat ekmeğini, diğeriniz hayat suyunu serpsin!
 245- İnanna muhakkak dirilecektir.
 (18 satır eksik)
 264- Onlar onlara su armağanı olarak bir nehir hediye ettiler, kabul etmediler.
 265- Onlar onlara ekin armağanı olarak bir tarla hediye ettiler, kabul etmediler.
 266- Onlar, ona "Bize çiviye asılmış cesedi ver" dediler.

- 267- Kutsal Ereşkigal Kalaturra ile Kurgarruya cevap verdi:
 268- Bu cesed sizin kraliçenizdir.
 269- Bu cesed bizim kraliçemiz olsa dahi, onu bize ver, dediler ona.
 270- Onlar onlara çiviye asılmış cesedi verdiler.
 271- Biri onun üzerine hayat ekmeğini, öbürü hayat suyunu serpti
 272- İnanna dirildi.
 273- İnanna yeraltı dünyasından yukarı çıkmak üzeredir.
 274- Annunakiler onu durdurup dedilerki:
 275- Yeraltı dünyasına inenlerden kim cehennemden zarar görmeden çıkmıştır?
 276- İnanna yeraltı dünyasından çıkarsa,
 277- Kendi yerine bir bedel bıraksın!
 278- İnanna cehennemden çıkar.
 279- Küçük demonlar Şukur kamışları gibi
 280- Büyük demonlar dubban kamışları gibi,
 281- Onun yanlarından tuttular
 282- Bir rahip olmadığı halde, onun önünde yürüyen biri elinde asa taşıyordu.
 283- Bir cenkçi olmadığı halde, belinde bir silâh asılı idi.
 284- Ona refakat edenler,
 285- İnannaya refakat edenler,
 286- Yiyceği bilmeyen, suyu bilmeyen yaratıklardı.
 287- Serpilmiş un yemiyorlardı.
 288- Adak suyu içmiyorlardı.
 289- Adamın kucağından karısını ahyorlardı,
 290- Emzikli annenin göğsünden çocuğunu ahyorlardı.
 291- İnanna yeraltı dünyasından çıkıyordu.
 292- İnannanın yeraltı dünyasından çıkması üzerine,
 293- Veziri Ninşubur ayaklarına kapandı,
 294- Pis bir elbise giymiş, toz içinde yatıyordu.
 295- Galla demonları kutsal İnannaya dediler:
 296- Ey İnanna, sen şehire git, biz bunu (Ninşuburu) götüreceğiz.
 297- Kutsal İnanna demonlara cevap verdi:
 298- Güzel sözlü vezirim,
 299- Doğru sözlü cengâverim,
 300- Tenbihlerimi yerine getirmemezlik etmez
 301- Ona verdiğim emirleri ihmal etmez.
 302- Guenna evinde benim için yas tutuyordu.

- 303- Benim için toplantı evindeki davulu çaldı.
 304- Benim için tanrıların evlerini dolaştı.
 305- Benim için gözlerini harabetti, ağzını benim için yırttı.
 306- Hiç kimsenin.... dediği yeri onun büyük.... benim için harab oldu.
 307- Benim yüzümden bir dilenci gibi, tek bir elbise giydi.
 308- Ekura, Enlinin mabedine,
 309- Urda Nannarin mabedine
 310- Eriduda Enki'nin mabedine gitti.
 311- Beni hayata getirtti.
 312- Ummadaki Sigkurşagga'da kadar sana refakatimize müsaade et!
 313- Ummadaki Sigkurşaggada
 314- Şara ayaklarına kapandı.
 315- Pis bir elbiseyle tozlar içinde yatıyordu.
 316- Demonlar kutsal İnanna'ya dediler ki:
 317- Ey İnanna sen şehire git, biz bunu (Şarayı) götüreceğiz.
 318- Kutsal İnanna demonlara cevap verdi⁹ :
 319- [Benim Şaram ki ilahilerin....dir.
 320- Benim herberim, uşağumdur.
 321- Onu ne bahasına olursa olsun, vermem.]
 322- Badtibiradaki Emuşkalamma'ya kadar sana refakatimize müsaade et!
 323- Badtibiradaki Emuşkalamma'da
 324- Latarak ayaklarına kapandı.
 325- Pis bir elbiseyle tozlar içinde oturuyordu.
 326- Demonlar Kutşa' İnannaya dediler ki:
 327- Ey İnanna sen şhrine git, biz bunu götüreceğiz.
 328- Kutsal İnanna Galla demonlarına cevap verdi¹⁰ :
 329- Latarak benim sağımda ve solumda duran liderdir.
 330- Onu ne bahasına olursa olsun vermeyem.
 331- Sana Kullab'ın Haşhur ağaoma kadar refakatimize müsaade et!
 332- Onu Kullab'ın Haşhur ağacına kadar takip ettiler.
 333- Orada Dumuzi asillere mahsus elbisesiyle tahtında asilane oturuyordu.
 334- Demonlar onu yakaladılar.

9 Mütæküp üç satır yalnız Kramer'de vardır, fakat o da italik harflerle yazılıdır, yani şüpheli bir tamamlamadır.

10 Falkenstein'in tercümesi burada kesilir.

- 335- Yedi ibikli kabın içindekileri boşalttılar
 336- Yedisi ona hastalık kuvveti gibi saldırdılar.
 337- Çobanlar onun önünde kaval ve flüt çalmıyorlar,
 338- Tanrıça ölümün gözü olan gözünü ona dikti.
 339- Onun aleyhinde kızgın sözler söyledi.
 340- Onu suçlar şekilde ona bağardı:
 341- "Buna gelince, alın götürün onu!"
 342- Kutsal İnanna Çoban Dumuziyi onların ellerine teslim etti.
 343- Ona refakat edenler,
 344- Dumuziye refakat edenler,
 345- yemeği bilmeyen, suyu bilmeyen yaratıklardı.
 346- Serpilmiş un yemiyorlardı
 347- Adak suyunu içmiyorlardı.
 348- Kadının kucacağını zevkle doldurmuyorlardı.
 349- Nadir yemeklerle büyütülmüş çocukları öpmiyorlardı.
 350- Adamın oğlunu dizininin aldılar,
 351- Gelini kayımbabasının evinden alıp götürdüler.
 352- Dumuzi ağladı, yüzü yem yeşil oldu.
 353- Göğe, UTU'ya doğru ellerini kaldırdı.
 354- Ey UTU, sen benim karımın erkek kardeşisin, ben senin kız kardeşinin kocasıyım.
 355- Ben annenin evine yağ getirenim
 356- Ningalin evine süt getirenim
 357- Ellerimi bir yılanın ellerine çevir,
 358- Ayaklarımı bir gazabın ayaklarına çevir,
 359- Demonlardan beni kurtar, onlara beni yakalatma!¹¹
 (15 satır eksik)
 1- Dumuzi ağlıyor, feryat ediyordu¹².
 2- İnanna, Hanumun beni mahfetti, dostuma gidiyorum.
 (Falkensteine göre takriben 30 satır kırıkta sonra Dumuzi Demonların elindedir)
 33- Önünde giden onu bir şeye doğru sevk ediyordu
 34- Arkasında giden ise ona sopa ile vuruyordu.
 35- Ozaman O, ellerini göğe UTU'ya kaldırdı

11 Kramer'in metni burada sonu eriyor. Mütæküp birkaç satır çok bozuk olduğundan bir mana çıkıyor.

12 Bundan sonraki kısım, Falkenstein'in "3 ème Rencontre"daki almanca tercümesinden alınmıştır.

- 36- Ey UTU! Sen benim zevcemın erkek kardeşisin, ben senin kız kardeşinin kocasıyım.
- 37- Eanna'ya daima yiyecek getirdim.
- 38- Uruk'a düğün hediyesi getirdim.
- 39- Kutsal dudakları öptüm,
- 40- İnanna'nın kutsal koynunda tanrılaştım!
- 41- Eğer sen şimdi ellerimi gazal elleri yaparsan,
- 42- Eğer sen şimdi ayaklarını gazal ayakları yaparsan,
- 43- Ozaman ben ihtiyarın evine Beliliye kaçacağım!
- 44- UTU onun feryatlarını duydu:
- 45- Eğer ben onun ellerini gazal elleri yaparsam,
- 46- Eğer ben onun ayaklarını gazal ayakları yaparsam,
- 47- O, ihtiyarın evine, Beliliye kaçacak.
- 48- İhtiyarın evine, Beliliye yaklaştı.
- 49- Ben ihtiyar adam değilim, ben tanrıca kocasıyım.
- 50- Ben onun boşalttığı suyu içerim,
- 51- Ben onun yuğurduğu hamuru yerim.

Açıklama ve Eleştirme:

Mitosun sumerce nüshası üzerinde bugüne kadar çalışan bilginler, ilk üç mısra'nın gerçekten efsanein başlangıcı olup olmadığı hususunda fikir birliğine varamamışlardır. Meselâ Kramer'e göre, bu ilk üç satırın efsane ile ilgisi yoktur¹³. Falkenstein ise bu üç satırın efsanein giriş kısmını teşkil ettiği kanaatindedir¹⁴. Witzel de birinci satırda geçen erkek anlamında "O" zamirine haklı olarak dikkati çekmektedir¹⁵. Buna mukabil 2. satırda tanrıca ve 3. mısradaki İnanna denilir. Burada bir kâtip hatası mı vardır? Bu sorunun cevabı açık kalmakla beraber, mitosun bu üç satırı ihtiva eden tablet ile başlayıp başladığı sorusuna, İnanna'ya çoban tanrı Dumuzinin izdivaç talebini anlatan surcerce şu BALBAL'i okumadan, cevap verilemez; bu itibarla evvelâ onu okuyalım:

Biraderi, kahraman cengâver UTU

Kutsal İnannaya dedi:

"Ey homşirem, niçin çobanla evlenmiyorsun?"

Ey bakire İnanna, niçin arzu etmiyorsun?
Onun yağı iyidir, sütü halistir.
Çobanın eli her şeye bereket getirdi.
Ey İnanna, Çobanla evlen!
Bütün takılarını taktım, niçin istemiyorsun?"
- Çobanla evlenmeyeceğim.
O beni yeni ellisesi ile sarmıyacak.
Onun ince yünü beni örtmeyecek.
Ben bakire kız çiftçi ile evleneceğim.
Bereketli ağaçlar yetiştiren çiftçi ile.
Bereketli ekin yetiştiren çiftçi ile..

Fakat İnanna'nın bu nazlanmalarına ve itirazlarına rağmen, neticede Dumuzi onu inandırmaya ve kendisiyle evlenmeye razı ediyor¹⁶. Nitekim gerek efsanemizde, gerekse daha bir çok efsane ve destanlarda İnanna'nın Dumuzinin zevcesi olduğu açıkça belirtilir. Buna göre evlenmeden evvelki izdivaç teklifini anlatan bu BALBAL, efsaneyi teşkil eden şarkılardan ilki olabilir.

Şimdi tanrıcanın bu korkunç seyahati ne maksatla yaptığını sorabiliriz. Bu soruyu 75-88 inci satırlar arasında cehennemın kapıcı başını da sormakta ve İnanna ona, ablasının ölmüş bulunan kocası Gurgalanna'nın cenaze merasiminde bulunmak ve gerekli ölü kurbanlarını yapmak için geldiğini söylemektedir. Efsanein akkadece nüshasında ise İştâr (İnanna'nın akkadece ismi) kocası tabiat ve bereket tanrısı Tammuzu (Dumuzi) kurtarmak ve yeraltında toprak yiyen ölüleri insanları yesin diye tekrardan yeryüzüne çıkarmak için yeraltı dünyasına indiği anlatılmaktadır¹⁷.

İlk bakışta bir tenakus gibi görünen bu meseleyi Falkenstein, Gurgalanna'nın Dumuzi'nin isimlerinden biri olduğunu isbat etmek suretiyle halletmiştir¹⁸. Öyle anlaşılıyor ki, Dumuzi (Tammuz) yaz sıcaklarıyla ölünce, Yeraltı dünyasının kraliçesi ve İnanna'nın ablası olan Ereşkigal ile evlenmişti. Şuhalde İnanna kışkanç bir zevce olarak, ölen kocası Dumuziyi (yani tabiatı) yeniden yeryüzüne getirmek için bu seyahati yapmaktadır.

13 S.N. Kramer, RA 34 (1937) s. 116.

14 Falkenstein, AFO XIV 2 s. 114

15 M. Witzel, Orientalia 14 (1945) s. 26

16 S.N. Kramer, History begins at Sumer (New York 1959) s. 140.

17 Ch. Virolleaud, Legends de babylone et de Canaan (Paris 1949) s. 29.

18 A. Falkenstein, AFO XIV Zeile 86 da ve 3 ème Rencontre s. 59 da bu ismi Amauşum-galanna şeklinde okumaktadır.

Bundan başka mitos bize hangi şehirlerde İnanna'ya tapıldığını da bildirmektedir.

7-13 üncü satırlar arasında İnanna mabedlerinin bulunduğu şehirlerin başta kült merkezi Uruk olmak üzere, Ur, Adab, Nippur, Agade ve Kiş olduğunu öğreniyoruz. Metinde bu mabedlerin isimleri de verilmektedir.

14- 25. satırlar arasında tanrıçanın seyahat için hazırlanışı anlatılırken geçen "Parsu" kelimesi çok münakaşalıdır. S.N. Kramer bu kelimeyi evvela (RA 34 s. 99) "7 Rietes", sonra (JCS V s. 2 de) "deceres" olarak çevirdi. Buna karşı Falkenstein kelimeyi aynen bırakarak tercüme etti (Afo XIV s. 1). Witzel ise bu kelimeyi "ölü hediyeleri = Totengaben" olarak anlamaktadır¹⁹. Ancak "7 Parsu" dan sonra anlatılan 7 parça ziynet eşyası sayıldığına dikkat edilirse, bu kelimeyi tanrıçanın süslerini teşkil eden takılar (Bijous) olarak anlamak bize daha doğru gibi görünmektedir. 7 parçadan ibaret olan bu takılar şunlardır:

- 1- Şugurra denilen taş
- 2- Hili denilen altın bandı
- 3- Lapislazuliden kutsal bumerang
- 4- Lapislazuli boncuklarından kolye
- 5- Çifte NUNUZ taşları
- 6- Altından bilezik
- 7- İnsanları cezbeden bir broş.

Mitosun akkadca nüshasında ise bu 7 parçalık takılar şunlardır:

- 1- Büyük taş
- 2- Küpeler
- 3- Kolye
- 4- Göğüs süsü
- 5- Doğum kemeri
- 6- El ve ayak bilezikleri
- 7- Mahrem yer örtüsü

Tanrıçanın bu takılarını bir İstar kabartması üzerinde tesbit etmek kabildir. Mesela M.Ö. 18. yüzyıla ait İsin-Larsa çağında tarihlenen Burney kabartması üzerindeki ziynet eşyaları ile karşılaştırılırsa, Şugurra belki de boynuzlu tacın adı (Resim: 1). Peruka olarak tercüme edilen "hili"nin resimde tanrıçanın kakülleri üzerine bağladığı

19 M. Witzel, *Orientalia* 14 s. 29

altın şeridi anlamaktayız ki, bu şeritlerden alacakböyük mezarlarında da bulunmuştur; 2 numaralı resimde bu alınlık daha güzel görünmektedir. 19. mısradaki "Lapislazuliden bir ekmek boyundaki boru" şeklinde tarif edilen şeyi, ziynet eşyasından ziyade, yalnız İstar kabartmalarında değil, bir çok tanrıların ellerinde tuttukları bir halka içinden geçen boru şeklinde gösterilen "İlahi Bumerang"ın anblemini anlıyoruz. Nitekim Resim 1 deki tanrıça iki elinde de bu anblemi tutmaktadır.

20. satırda zikredilen "Lapislazuli boncuklarından kolye" resimde gayet açık olarak görülmektedir. Fakat bu kolye bazan da Venüs yıldızının sembolü olan 7 köşeli bir yıldız şeklinde de olabiliyordu.

21. mısradaki tanrıçanın göğsüne taktığı bildirilen "Çifte NUNUZ taşları" Resim: 1 de göğsün iki tarafında şakuli olarak sarkan ve kabartmada bile taş olduğu intibağı veren süsler olmalıdır, bunların doğurma taşlarını sembolize ettiği sanılmaktadır.^{19a}

Üzerinde münakaşa edilen bu kutsal anblemlerden biri de 23. satırdaki "İnsanları cezbeden göğüs süsü"dür. Mr. Kramer (JCS V s. 2) deki son tercümesinde: "A breastplate "Man come come" she bound about her breast" demektedir. Buna karşı Falkenstein: *Einen Brustschmuck, der alle Menschen zum gehen zwingt* diye çevirmiştir. Witzel bu iki çeviriye de tatmin edici bulmuyor ve kendisi bu süsü, tanrıçanın harpçi karakterini gösteren bir silah olarak anlıyor²⁰.

24. satırdaki Pala elbisesini tayin etmek güçtür, çünkü İnana (İstar) hemen bütün tasvirlerinde çıplak olarak görünür. Bununla beraber mühürler üzerindeki İstar tasvirlerinden belki bu elbiseyi tesbit etmek mümkün olabilir. Mesela bir eski Babil mühürü üzerinde İstar 7 katlı bir elbise (Kaunakes) giymiş olarak tasvir ediliyordu²¹.

Mitosun 25. satırı bize eskiçağ kadınlarının makyajı hakkında bilgi vermektedir: "Gözlerine erkeği çekici sürmesini çekti" deniliyor.

34-35. satırlar ise Sumerlerin matem adetlerini göstermesi bakımından ilgi çekicidir. 30-64. satırlar arasında tanrıçanın pırlanta, Lapislazuli ve Abanoza benzetilmesi, abanoz ağacı kerestesinin Mezopotamyada pırlanta kadar değerli olduğunun ifadesidir.

19^a Mesnil du Buisson, *Le sautoir d'Atargatis et la chaîne d'amulettes* (Leiden 1947)

20 M. Witzel, aynı eser, s. 33

21 Mebrure Tôsun, *DTCFD* XI (1945) s. 220.

Efsarede bundan sonra tanrıçanın cehennemde ölmesi ve Enkinin yolladığı hayat suyu ve hayat ekmeği ile yeniden dirilmesi hikâye ediliyor. Sumerli şairler muayyen motifleri muhtelif şürlerde kullanmayı belki de bilgiçliklerini gösterme bakımından zaruri buluyorlardı. Mesela bu hayat ekmeği ve hayat suyu motifine Adapa destanında da ras-hyörüz. Burada güney rüzgârının kanadını kırdığı için tanrı Anu'nun huzuruna çıkarılan Adapa da ölüme mahkûmdu, fakat hâmisi olan Enki ona gökte başına gelecekleri önceden haber vermiş ve orada kendisine verilecek şeyleri yememesi ve içmemesi için tenbih etmişti. Fakat gökteki sarayda olaylar başka türlü cereyan etmiş, Gök tanrısı Anu, Adapayı ebedî hayatla taltif etmek istiyerek, ona hayat ekmeğini ve hayat suyunu getirmelerini emretmişti. Ne var ki Adapa Efendisi Enkinin tenbihlerine mutlak olarak itaat ettiğinden, bunları yememiş, içmemiş, böylece de ebedî hayattan mahrum kalmıştı²². Fakat bizim mitosumuzun kahramanı ölümsüz uluhiyetlerden olduğu için şair ona hayat suyunu içirmektedir. Ancak bu ölümsüzlük, Sumer itikadına göre, herhalde ancak gökteki ve yeryüzündeki hayat için kabildi. Yeraltı dünyasının kanunları amansız olduğundan, demekki oraya giren ölümsüzler de cesed haline getiriliyordu.

Böylece mitosta Öteki dünya ve onun değişmez kanunları hakkındaki bilgilerimiz 278-290 ncı satırlar arasında verilen Yeraltı dünyasında görevli demonlarla ilgili bilgilerle artmaktadır. Bu zebanilerin insanlar gibi yiyip içmediklerini, merhametsiz olduklarını ve çocuk sevgisinden yoksun olduklarını anlıyoruz.

Efsanenin son kısmını teşkil eden Dumuzinin kayın biraderi güneş tanrısı UTU'ya müracaatı ve yukarıda temas ettiğimiz izdivaç teklifini anlatan BALBAL, sumer cemiyetinin ziraat ekonomisine dayanan bir cemiyet olduğunu açıkça gözler önüne sermektedir.

Görülüyor ki, İnannanın yeraltı dünyasına inişi mitosu gerçekten güzel tertip edilmiş bir fantazidir. Bu efsanede Dumuzinin şahsında tecessüm ettirilen ölüm korkusu, insanların ebedi korkusu olmakla beraber, bunun tanrısal bir nizam olduğu felsefesi de kabul edilmiştir. Öylesine ki, Yeraltı dünyasına inen bir tanrıça bile olsa bu nizamı, bu değişmez kanunu bozamamaktadır.

Mitosun bize öğrettiği mühim noktalardan biri de, Sumerlerin tanrıları beşeri hislerle malul kabul etmeleridir. Onlar da insanlar gibi

seviyorlar, kışkırtıyorlar ve intikam alıyorlardı. Burada İnanna'nın sevgili, uğruna ölümü bile göze aldığı kocasını cehennem zebanilerine teslimi, ancak böyle beşeri hislerle açıklanabilir. Esasen sumerli şair efsaneyi böyle sonuçlandırmaya mecburdu. Çünkü tabiatdaki nizam prensibi icabı, yani ilkbaharda tabiatın uyanması, yeşermesi, sonra yaz sıcaklarıyla ölmesi ve tekrar baharda dirilmesi deveran etmeliydi. Bu da bize Sumerlerin Cosmos ve metafizik meseleler üzerinde düşüncüklerini gösterir.

Efsanenin ilk iki satırındaki "Yukardaki Büyük" ile gökler alemi astral uluhiyetler, "Aşağıdaki Büyük" ile de yeryüzü, dünya kastedilmiş olmalıdır.

Diğer taraftan Sumerlerin aşk ve harb tanrıçası İnanna ile tabiat ve hareket tanrısı Dumuzi arasındaki bu izdivaç, aşk ile tabiatın birleşmesi, başka bir deyimle aşkın tabiatın esasında bulunmuşunun ifadesidir. Bundan dolayıdır ki bu sumer efsanesi, Sumer kültürü dağıldıktan sonra da yaşamağa devam etmiştir: Evvela son sumer devletini kuran Ur-Nammu, bize Öteki dünyadaki hayatını anlatmaktadır. Sonra Babilililer aynı mitosunu biraz değiştirerek ve İnannaya İştâr, Dumuziye Tammuz diyerek akkadca yazmışlardır. Daha sonraki devirlerde Dumuzinin ölümü için ağıtlar, yaslar tutulmağa başlanmıştır. Meselâ Peygamber Hezekiel (8, 14) bize Dumuzi için yapılan ayinlerde kadınların ağlamasından bahsetmektedir.

Klasik çağlarda ise İştâr =Astarta, Dumuzi veya Tammuz=Adonis olmuştur. Lukias, Suriyedeki Hierapolis ve Byblos mabedlerinde Adonis için yapılan yas törenlerinde müminlerin ağladıklarını, kendilerini yaraladıklarını ve kadınların matem alameti olarak saçlarını kestiklerini anlatmaktadır²³.

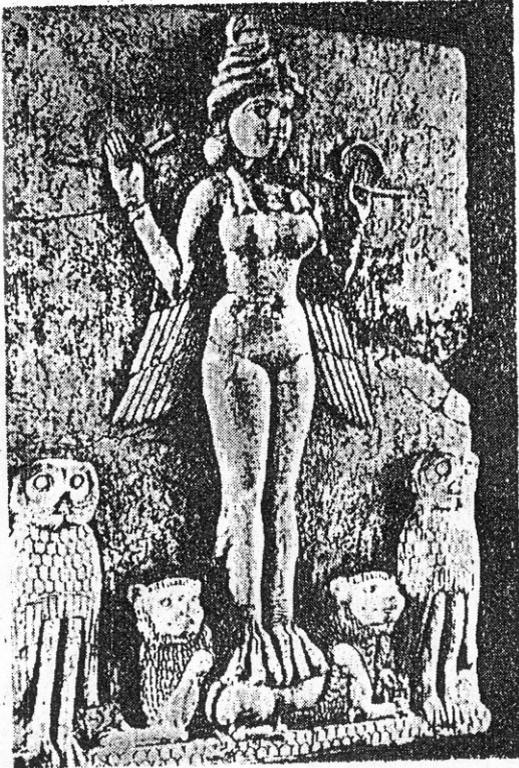
Anadoluda ise İnanna veya İştâr Kybele ismini almıştı. Bunu klasik çağ Anadolusunda kutlandığını bildiğimiz Adonis-Kybele ayinleriyle bilmekteyiz. Sonbaharda kutlanan bu Adonis bayramlarında ölen Adonisin sembolü olarak bir çam ağacı kesilir, mabede konulurdu. Muradı olmasını isteyen dilek sahipleri bu çam ağacının dallarına tanrıya dileklerinin karşılığı olarak sunacakları adakların belgelerini bağlarlardı. Bugün dahi Anadolu köylerinde dağ başlarındaki ağaçlar üzerinde bir takım paçavraların bağlı oldukları görülür. Uluhiyetin mahiyeti değişmemekle beraber tezahürü başkadır. Hatta Hristi-

22 Liarge Böhl, Die Welt des Orients (1959) s. 416-431.

23 Carl Clemen, AO 37/2 (1938) s. 8.

yan dininde İnanın doğum günü için hazırlanan süslü çam ağaçlarında da İsa şekline girmiş Adonis yani Tammuz (Dumuzi) hala yaşamaktadır.

Bundan başka kutsal kitaplardaki cennet ve cehennem tasavvurlarının ve bunlara dayanan Dante'nin cehennemi ile Rodin'in "Cehennem kapısı" tasvirinde bu efsanenin izlerini bulmak mümkündür. Fakat bu efsanenin öğrettiği en büyük gerçek, mitos nevinin yaratıcılarının şimdiye kadar zannedildiği gibi Grekler olmadığı, bilakis Sumerler olduğudur. Bu suretle de "Yunan mucizesi" bir kere daha iflas etmektedir.



(Resim 1)



(Resim 2)